

## **Discourse analysis of the Ayatollah Khamenei on Sunni**

**Hamid Houshangi\***

Received: 2019/11/30

Accepted: 2020/02/05

Islamic Republic of Iran is one of the countries with religious diversity. There are different approaches to religious diversity in Iran. Some scholars have identified this diversity as a threat and others have seen it as opportunity. According to foundations of the Islamic Republic of Iran, religious diversity is an opportunity for interacting with the Islamic World, but this diversity may serve as a platform for exerting pressure on foreigners. Utilizing the capacities of religious diversity, requires proper policy making. Policy making has many stages; and understanding policy discourse is one of the key stages in policy design. Analysis of Ayatollah Khamenei's discourse is necessary for entering to a proper policy for Iran. To achieve this goal, Practical Discourse Analysis Method (PDAM) has been used. In this paper, three stages of description, interpretation and explanation are performed based on 5 dimensions analysis of the statistical population sample layers (from level to depth). Discourse analysis of the Supreme Leader shows that the core of Ayatollahs Khamenei's discourse is: Unity of Islamic Ummah and confronting the Dominion System. Other components are: rejection of discriminatory religious views, the preservation of unity, and recognize the Sunnis as our brothers.

**Keywords:** Discourse, Dominion system, Islamic Ummah, Islamic World, PDAM, Seyed Ali Khamenei, Sunni, Supreme Leader, Unity.

---

\* Assistant Professor of Political Science at Imam Sadiq University. Tehran, I.R.Iran.  
h.houshangi@isu.ac.ir

## تحلیل گفتمان مقام معظم رهبری در موضوع اهل سنت

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۹/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۱/۱۶

مقاله برای بازنگری به مدت ۲۶ روز نزد نویسنده بوده است.

حمید هوشنگی\*

### چکیده

جمهوری اسلامی ایران جزء کشورهایی به شمار می‌رود که دارای تنوع مذهبی است. رویکردهای مختلفی درباره تنوع مذهبی در ایران مطرح است. برخی محققان این تنوع را تهدید برای کشور معرفی می‌نمایند و برخی رویکرد فرصتی به این پدیده دارند. بر اساس مبانی جمهوری اسلامی ایران، تنوع مذهبی فرصتی برای تعامل است اما این تنوع ممکن است به عنوان بستری برای اعمال فشار بیگانگان به نظام قرار گیرد. بر این اساس حفظ اهل سنت در حوزه فرصتی نیازمند سیاست‌گذاری هوشمندانه است. سیاست‌گذاری دارای مراحل است و شناخت گفتمان حاکم بر سیاست‌گذاری از مراحل اساسی آن محسوب می‌شود. این مقاله تلاش دارد گفتمان مقام معظم رهبری در حوزه اهل سنت را از پایه و تحلیل نماید. برای نیل به این هدف، از الگوی عملیاتی تحلیل گفتمان (پدام) استفاده شده و سه مرحله توصیف، تفسیر و تبیین، را بر پایه پنج بُعد تحلیل لایه‌های نمونه‌های جامعه آماری مقاله (از سطح تا عمق)، انجام شده است. تحلیل گفتمان رهبر معظم انقلاب نشان می‌دهد که دال اصلی این گفتمان، امت واحده اسلامی و مقابله با نظام سلطه بوده و مؤلفه‌های دیگری مانند نفی نگاه تبعیض‌آمیز مذهبی، و فرصت دانستن اهل سنت به عنوان سایر دال‌های اساسی گفتمان قابل بازشناسی است.

**واژگان کلیدی:** امت واحده، اهل سنت، پدام، جهان اسلام، رهبر معظم انقلاب، سیدعلی خامنه‌ای، گفتمان، نظام سلطه، وحدت.

\* استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)، تهران، جمهوری اسلامی ایران.

## مقدمه

**بیان مسئله:** بحران‌های اخیر در منطقه غرب آسیا نشان می‌دهد تنوع مذهبی در کشورها، زمینه سوء استفاده بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای را فراهم ساخته است. برای مقابله با این اقدامات و حرکت به سوی امت واحده اسلامی لازم است، سیاست‌گذاری متناسب با گفتمان وحدت‌گرا صورت پذیرد. بر این اساس تحلیل این گفتمان، مسئله اصلی مقاله حاضر را شکل می‌دهد.

**اهمیت:** با توجه به اینکه اکثریت امت اسلامی پیروان اهل سنت هستند، در صورت توجه عالمانه به این حوزه، ظرفیت زیادی برای مقابله با نقشه‌های نظام سلطه و نیل به اهداف راهبردی جمهوری اسلامی ایران در جهان اسلام فراهم خواهد شد. بر این اساس پژوهش حاضر دارای اهمیت کاربردی می‌باشد.

**ضرورت:** جمهوری اسلامی ایران به دلیل دارا بودن تنوع مذهبی از یکسو و اثربخشی در سطح جهان اسلام از سوی دیگر، می‌تواند هدف طرح‌های تفرقه‌افکنانه قرار گیرد. برای نیل به یک سیاست‌گذاری مناسب در این حوزه و تحقق اهداف، شناخت دقیق گفتمان جمهوری اسلامی ایران امری لازم و ضروری است. عدم ورود کارشناسانه به این حوزه، منجر به بروز تهدیدات جدی خواهد شد.

**اهداف:** هدف اصلی این تحقیق، تقویت گفتمان جمهوری اسلامی ایران در حوزه وحدت مذاهب اسلامی، با بهره‌گیری از اندیشه‌های رهبر معظم انقلاب است. بر همین اساس اهداف فرعی این تحقیق عبارتند از: شناسایی چارچوبی برای فهم گفتمان نظام در حوزه اهل سنت به عنوان گام اساسی برای سیاست‌گذاری در این بخش، ترویج گفتمان نظام در حوزه اهل سنت و مقابله علمی با فضا سازی درباره رویکرد جمهوری اسلامی ایران به اهل سنت.

**سؤال‌ها و فرضیه:** این پژوهش فرضیه‌آزما نبوده و بر محوریت سؤال اصلی زیر قرار دارد: گفتمان مقام معظم رهبری در حوزه اهل سنت، چیست؟ در همین ارتباط به دو سؤال فرعی پرداخته خواهد شد: مفصل‌بندی گفتمان رهبر انقلاب در حوزه اهل سنت (روابط معنایی و ضمنی) چگونه است؟ محورهای اصلی گفتمان مقام معظم رهبری در حوزه اهل سنت کدامند؟

### ۱. پیشینه تحقیق

جستجو در آثاری که به بررسی اندیشه و آراء مقام معظم رهبری پرداخته‌اند، نشان می‌دهد اثری که به صورت مستقل به بررسی گفتمان ایشان در حوزه اهل سنت پرداخته باشد، وجود ندارد. عمده مباحث مرتبط با عنوان مقاله، در دو محور زیر قابل بازشناسی است.

#### ۱-۱. آثار مربوط به رویکرد رهبر معظم انقلاب به تقریب و وحدت اسلامی

محور اصلی این گروه از آثار را تحلیل مفهوم راهبردی «وحدت اسلامی» شکل می‌دهد. برای مثال تسخیری (۱۴۲۹) تقریب مذاهب در اندیشه رهبری را مورد بحث و بررسی قرار داده است. عبدی‌پور (۱۳۹۳) در راستای بازخوانی گفتمان تقریب در اندیشه رهبر انقلاب، ضمن بررسی مبانی وحدت و تقریب عملی از نظر ایشان، بر ارائه راهکارهای وحدت و آسیب‌شناسی این حوزه از منظر معظم له تمرکز دارد. همچنین برآزش (۱۳۹۳) با محوریت وحدت جهان اسلام از منظر رهبر معظم انقلاب، اهمیت وحدت، موانع وحدت و عوامل تفرقه، راه‌های رسیدن به وحدت و ثمرات آن را بررسی و در انتهای برخی از منادیان وحدت را معرفی کرده است. اسحاقی (۱۳۸۶) در بخشی از کتاب خود به بررسی دیدگاه رهبر معظم انقلاب درباره اتحاد ملی و انسجام اسلامی پرداخته است. رویکرد اصلی این اثر یافتن راه‌کارهایی برای تحقق اتحاد ملی و انسجام اسلامی در اندیشه رهبر انقلاب است.

#### ۱-۲. آثار با رویکرد بخشی به حوزه اهل سنت در اندیشه رهبری

در این گروه از آثار بررسی دیدگاه رهبری، موضوع اصلی اثر نیست بلکه به عنوان بخشی از مباحث موجود در اثر، به این موضوع اشاره شده است. به طور نمونه هوشنگی (۱۳۹۶) در راستای سیاست‌گذاری در حوزه اقوام ایرانی، بخشی از مباحث را به بررسی رویکرد رهبر معظم انقلاب به اقوام ایرانی اختصاص داده است. صادقی‌زاده (۱۳۹۷) در بررسی الزامات سیاست‌گذاری فرهنگی اقوام ایرانی، به دلیل وجود اقوام اهل سنت، در بخش کوتاهی در بررسی اسناد بالادستی، با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون، مؤلفه‌های دیدگاه رهبر انقلاب را درباره اقوام استخراج نموده است که جنبه‌های مربوط به اهل سنت نیز در آن وجود دارد. بشیر (۱۳۸۸) با محوریت بررسی

گفتمان خاورمیانه‌ای جمهوری اسلامی ایران، به گفتمان رهبر معظم انقلاب در حوزه جهان اسلام که با گفتمان ایشان در حوزه اهل سنت مرتبط می‌باشد، پرداخته است. با توجه به پیشینه فوق، به نظر می‌رسد این مقاله از چند جهت دارای نوآوری است؛ تمرکز بر گفتمان مقام معظم رهبری در حوزه اهل سنت و تلاش محقق برای استفاده از روش تحلیل گفتمان.

## ۲. مبانی مفهومی و نظری وحدت شیعه و اهل سنت

در این بخش، ابتدا تعریف برخی از مفاهیمی که در مقاله بکار رفته است، طرح و در ادامه نظریه رهبر معظم انقلاب در حوزه وحدت بیان می‌گردد.

### ۲-۱. امت واحده

امت واژه‌ای با بُرد معنایی بسیار وسیع است که می‌تواند جامع مفاهیمی چون قوم، قبیله، عشیره، گروه‌های نژادی و نیز ملت یا جامعه‌ای مذهبی که تحت لوای هدایت یک پیامبر قرار دارد، باشد. در واقع امت، مشتق از امّ به گروهی اطلاق می‌شود که وجه مشترکی مانند دین، زمان یا مکان واحد داشته باشند؛ خواه این اشتراک اختیاری یا غیراختیاری باشد (راغب اصفهانی، ۱۳۸۸، ص. ۸۶). در مجموع امت را می‌توان یک گروه به هم پیوسته‌ای دانست که بر محور وجه مشترکی گرد یکدیگر می‌آیند و هدف واحدی دارند (جوادی آملی، ۱۳۸۵، ص. ۲۸۴).

### ۲-۲. وحدت

وحدت از ریشه وحد و در زبان عربی به معنای یکی شدن است (فراهیدی، ۱۴۱۰، ج ۳، ص. ۲۸۰)؛ بنابراین وحدت را می‌توان معادل یگانگی، یکی بودن، اشتراک گروهی در یک مراسم و مقصد و در برابر پراکندگی و کثرت تعریف نمود (معین، ۱۳۶۳، ج ۴، ص. ۴۹۹۸). بر این اساس وحدت عموماً در ادبیات سیاست‌گذاری به معنای حذف تفاوت‌ها معنا شده است در حالی که این مفهوم وقتی در ادبیات دینی مطرح می‌شود، معنای اتحاد و همبستگی بر مبنای مشترکات بین افراد پیدا می‌کند نه یکی شدن و همگونی گروه‌ها در یک هویت واحد بر این اساس بیشتر معنای اتحاد را ایفاد می‌نماید (افرام البستانی، ۱۳۷۰، ص. ۹۷۱).

## ۲-۳. نظریه وحدت در منظومه فکری مقام معظم رهبری

نظریه وحدت شیعه و سنی، در اندیشه مقام معظم رهبری را می‌توان با سه گزاره راهبردی زیر تبیین نمود:

گزاره اول. وحدت اثبات‌کننده همبستگی درونی و نفی‌کننده استکبار بیرونی است. رویکرد رهبر معظم انقلاب تابعی از نگاه ایشان به جهان اسلام و وحدت مسلمین بوده و دارای ابعاد دوگانه زیر است:

اول. بُعد ایجابی وحدت: مقام معظم رهبری با بهره‌گیری از آیات شریفه ۱۰۳ سوره مبارکه آل عمران و ۲۵۶ سوره مبارکه بقره، اعتصام به حبل‌الله را نه تنها وظیفه هر مسلمان می‌دانند بلکه قرآن «به ما می‌گوید که اعتصام به حبل‌الله را در هیئت اجتماع انجام بدهید؛ «جمعاً»؛ همه با هم اعتصام کنید و این اجتماع و این اتحاد، یک واجب دیگر است. بنابراین، علاوه بر اینکه مسلمان باید معتصم به حبل‌الله باشد، باید این اعتصام را به همراه دیگر مسلمان‌ها و همدست با آنها انجام دهد» (خامنه‌ای، ۱۳۸۵. الف). از این حیث وحدت، همدلی و انسجام درونی می‌آورد.

دوم. بُعد سلبی وحدت: در مقوله وحدت باید به دیگر جهان اسلام نیز توجه نمود. بدین ترتیب از منظر معظم له «آمریکا و صهیونیست‌ها و مستکبران عالم، نه به شیعه علاقمندند و نه به اهل سنت؛ با هر دو دشمنند... آنها با اسلامی که در مقابل زور بایستند، در مقابل استکبار بایستند و حق خود را مطالبه کند، مخالفند؛ برای آنها شیعه و سنی معنا ندارد؛ سیاستشان این است که در بین برادران مسلمان، در بین شیعه و سنی، در بین فرقه‌های خود شیعه و در بین فرقه‌های خود اهل تسنن اختلاف بیندازند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۷. الف).

گزاره دوم. تضعیف وحدت به واسطه اختلاف درونی و مداخله خارجی است.

رهبر معظم انقلاب در بررسی عوامل مؤثر بر اختلال در روند وحدت در جهان و جوامع اسلامی به دو عامل اصلی اشاره می‌نمایند: «یک عامل، عامل درونی ماست: تعصب‌های ما؛ ایمان به مبادی خود و اصول و عقائد خود چیز بسیار خوب و پسندیده‌ای است اما این نباید از مرز اثبات به مرز نفی و همراه با تعرض و دشمنی و عداوت تجاوز کند.... یک عامل بیرونی هم دست مغرض تفرقه‌افکن دشمنان اسلام

است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۷.ج). البته باید توجه نمود، بدون وجود اختلاف، امکان دخالت خارجی وجود ندارد: «اختلاف، راه همیشگی نفوذ دشمنان در جوامع اسلامی است» (خامنه‌ای، ۱۳۶۸.الف).

**گزاره سوم. تأسیس و تقویت واحد بر مبنای مشترکات است.**

رهبر معظم انقلاب برای نیل به وحدت در جهان اسلام، به صورت کلی بر یک راهکار اساسی اشاره می‌نمایند. این راهکار، شناسایی نقاط اشتراک جهان اسلام و تمسک به آنها است: «همه فرق اسلامی باید سعی کنند در اینکه اختلافات فکری خودشان را در زیر مشترکات فراوانی که وجود دارد، مورد اغماض قرار بدهند و از آن اغماض کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۵.ب).

### ۳. روش‌شناسی تحقیق

با توجه به اهمیت و تأکید مؤلف بر مقوله روش، در این قسمت مؤلفه‌های اصلی روش، بیان می‌گردد.

#### ۳-۱. نوع و رویکرد

تحقیق حاضر از نوع توسعه‌ای - کاربردی است؛ چرا که به استنباط گفتمان مقام معظم رهبری در موضوع وحدت شیعه و اهل سنت اختصاص دارد. از سوی دیگر، یافته‌های تحقیق می‌تواند به بهبود سیاست‌گذاری در این حوزه کمک نماید؛ لذا کاربردی است. بر این اساس محقق رویکرد توصیفی - تحلیلی را برگزیده است. رویکرد توصیفی - تحلیلی برای گردآوری داده‌ها از تکنیک اسنادی و برای تحلیل آنها از تحلیل گفتمان استفاده شده است. در این الگوی تحلیل، ما دارای دو سطح تحلیل هستیم: تحلیل سطح و تحلیل عمق متن که جمعاً پنج بُعد را شکل می‌دهند. در سطح فوقانی متن، ساختار بیرونی گفتمان و در لایه دوم سطح، ساختار درونی و محتوای بیان دیده می‌شود. در لایه سوم که در واقع سطحی‌ترین بخش عمیق متن است، محتوای معین متن و در لایه چهارم ساختارهای کلان را می‌توان جستجو کرد (میرفخرائی، ۱۳۸۳، ص. ۲۵). در لایه آخر متن که عمیق‌ترین لایه به شمار می‌رود، بررسی کاملاً کلان به متن و رابطه آن با زمینه و فرامتن انجام می‌شود و محورهای اصلی و جزئیات گفتمان متون مورد بررسی،

استخراج و تبیین می‌شوند (بشیر و حاتمی، ۱۳۹۲، ص. ۶۴). سه لایه یا مرحله اول مدل عملیاتی تحلیل گفتمان، در قالب سه محور اصلی برداشت از اصل متن، جهت‌گیری و گرایش متن و تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن ارائه شده‌اند. لایه چهارم و پنجم نیز در این مدل تحلیل شامل دو مرحله عمیق و عمیق‌تر است که نشان‌دهنده روابط بینامتنیت درون و بیرون متن است و با استفاده از ساختارها و اطلاعات مرتبط فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، دینی و تاریخی، گفتمان حاکم بر متن را با گفتمان‌های دیگر مقایسه می‌نماید. بر این اساس، مجموع مرحله اول و دوم این مدل همانند مرحله توصیف در الگوی تحلیل گفتمانی فرکلاف است. مرحله سوم نیز با مرحله تفسیر و مراحل چهارم و پنجم در قالب مرحله تبیین قابل ارزیابی است. با اجرای هر یک از مراحل، بخشی از معنا مشخص می‌گردد. در ضمن این روش به جای شمارش کمی و مقادیر آماری همانند تحلیل محتوا، با معناشناسی کاربردی متن مرتبط است (بشیر و حاتمی، ۱۳۸۸، صص. ۱۰۰-۱۰۱).

### ۲-۳. جامعه آماری و اعتبارسنجی

جامعه آماری این مقاله را، مجموعه سخنرانی‌ها، احکام، نامه‌ها و بیانیه‌های رهبر معظم انقلاب طی سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۸ شکل می‌دهد. با توجه به حجم بالای جامعه آماری محقق نسبت به نمونه‌گیری اقدام نموده است. برای این منظور اهداف و سؤال‌های تحقیق مبنا قرار گرفته و تمام مواردی که به نوعی پاسخ محورهای مزبور با کلیدواژه اهل سنت بوده، استخراج شده‌اند. با توجه به این‌که اعتبار یافته‌ها در این روش به ازایه دیدگاهی جامع و منسجم است؛ محقق تلاش نموده تا دیدگاه مقام معظم رهبری را در قالب الگویی مشخص و منسجم سازماندهی نماید. البته پایایی در این روش امری غیرثابت است زیرا امکان دارد محقق در مواجهه با متن، نتیجه متفاوتی در تفسیر و تبیین متن داشته باشد (بشیر و حاتمی، ۱۳۹۲، صص. ۶۶-۶۷).

### ۳-۳. کاربرست روش

برای کاربرست روش تحلیل گفتمان در هر یک از سطوح اشاره شده، گام‌های زیر برداشته شده است:



گام اول. گزاره‌های معنادار و همسو با هدف و سؤال‌های تحقیق از سخنرانی‌ها، احکام، نامه‌ها و بیانیه‌های رهبر معظم انقلاب تحت عنوان برداشت از اصل متن استخراج و در ستون ابتدایی جدول جمع‌بندی سه مرحله اول تحلیل گفتمان متون مورد بررسی، جاگذاری شده است. در این مرحله، تحلیلی انجام نمی‌شود بلکه اساس تحلیل مبتنی بر رویکرد محقق برای انتخاب گزاره‌های معنادار متن است.

گام دوم. جهت‌گیری و گرایش متن مشخص و در ستون دوم جدول فوق قرار می‌گیرد. در این مرحله، معناهای ضمنی گزاره‌های منتخب مورد بررسی قرار می‌گیرند. این جهت‌گیری، رابطه میان سطح و عمق یعنی معنای اصطلاحی و معنای ضمنی را پیوند می‌دهد. به عبارت دیگر نوعی از مفصل‌بندی میان این دو سطح در مرحله دوم شکل می‌گیرد. این دو سطح در قالب شیوه تحلیل گفتمان فرکلاف، مرحله توصیف قابل شناسایی است.

گام سوم. این مرحله به نوعی مرحله تفسیر است و روابط معنایی و ضمنی تولید شده در مرحله قبل، با کشف مفصل‌بندی‌های مختلف متن با یکدیگر پیوند می‌خورند و معناهای تولید شده، تفسیر می‌شوند. در این مرحله، هر بخش از متن با بخش دیگر مرتبط و جهت‌گیری‌ها و گرایش‌های آنها با یکدیگر بررسی می‌شوند.

گام چهارم. الگو، مفاهیم و معانی گوناگون بینامتنیت برای قرائت گسترده‌تر متن مورد توجه قرار می‌گیرد. مفصل‌بندی‌های جدید از طریق بررسی محورها و دال‌های به دست آمده از سه مرحله قبلی و عناصر پیون خورده با متون دیگر و متن مورد مطالعه بدست می‌آید.

گام پنجم. این مرحله به بررسی نتایج به دست آمده از تحلیل متن با توجه به مسائل فرامتنی، اختصاص دارد. تحلیل نهایی گفتمانی، در این مرحله انجام می‌شود. در واقع تلاقی اصلی متن با فرامتن و نقطه اتصالی میان دال‌های مرکزی متن و دال‌های گفتمانی بیرونی متن در این مرحله حاصل می‌شود و نوعی از مفصل‌بندی را ایجاد می‌کنند. در مجموع در این گام خطوط کلی حاکم بر گفتمان، تبیین می‌گردد (نگاه کنید به بشیر، ۱۳۹۲ و ۱۳۸۹).

#### ۴. یافته‌های تحقیق

برای فهم دقیق مطالب، مؤلفه‌های تحلیلی دیدگاه مقام معظم رهبری بر اساس دسته‌بندی محورهای ارائه شده در بخش نظری، بررسی شده‌اند. در واقع محورهای دسته‌بندی شده، محورهای اصلی گفتمان ایشان در حوزه اهل سنت را تشکیل می‌دهند. در انتها نیز مرحله پنجم یعنی تحلیل عمیق‌تر گفتمان مقام معظم رهبری در حوزه اهل سنت مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

#### ۴-۱. مؤلفه‌های اصلی گفتمان رهبر معظم انقلاب در حوزه اهل سنت

با توجه به محتوای گفتمان رهبر معظم انقلاب می‌توان چند مؤلفه اصلی را شناسایی و به شرح زیر معرفی نمود:

#### الف. امت واحده اسلامی و مقابله با استکبار

در گام نخست، اولین مؤلفه گفتمان مقام معظم رهبری که به مقوله مقابله با استکبار اختصاص دارد، مورد تحلیل قرار گرفته است.

#### جدول شماره (۱): تحلیل محتوای گفتمان رهبر معظم انقلاب در موضوع مقابله با استکبار

ردیف	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح عمق)
۱	«ایران به دنبال ایرانی کردن اعراب یا شیعی کردن سایر مسلمین نیست؛ ایران به دنبال دفاع از قرآن و سنت پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و اهل بیت (علیهم‌السلام) و احیاء امت اسلامی است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰ د.)	جمهوری اسلامی ایران درصدد شیعی‌سازی نیست	احیاء امت اسلامی؛ هدف جمهوری اسلامی ایران
۲	«از مجمع تقریب مذاهب اسلامی در این برهه خطیر و حساس انتظار می‌رود با بهره‌گیری از تجربیات ارزشمند گذشته و نیز خلاقیت و ابتکارات مورد نیاز شرایط کنونی، با همکاری و همدلی	حرکت به سوی تحقق امت واحده اسلامی در برابر دشمنان	تأکید بر راهبرد «دیپلماسی وحدت اسلامی» به مثابه راه نجات

ردیف	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح عمق)
	نخبگان جهان اسلام به ویژه اندیشمندان حوزه و دانشگاه «دیپلماسی وحدت اسلامی» را راهبرد خود قرار داده و پایه‌گذاری تشکیل امت واحد اسلامی را در مقابل اردوگاه استکبار به عنوان چشم‌انداز آینده ترسیم نماید» (خامنه‌ای، ۱۳۹۱.الف)		

چنان که از جدول بالا استنباط می‌شود، محور اصلی گفتمان وحدت شیعه و سنی را، مفهوم راهبردی «مقابله با استکبار» شکل می‌دهد.

#### ب. ماهیت فراگیر و اسلامی انقلاب اسلامی

ماهیت انقلاب اسلامی و تاثیر آن بر وحدت شیعه و اهل سنت در گفتمان مقام معظم رهبری دارای اهمیت می‌باشد که به شرح زیر تحلیل شده است:

#### جدول شماره (۲): ماهیت انقلاب اسلامی و وحدت شیعه و اهل سنت

ردیف	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح عمق)
۱	«ما هرگز انقلاب اسلامی را، انقلابی صرفاً شیعی یا ملی‌گرا و ایرانی ندانسته و نخوانده ایم و در این سی سال هرچه هزینه داده و تهدید شده‌ایم، به علت اسلام‌گرایی و امت‌گرایی و شعاع وحدت و تقریب مذاهب و آزادی و عزت برادران مسلمان از شرق آسیا تا عمق آفریقا و اروپا بوده است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰.د)	انقلاب اسلامی صرفاً یک انقلاب شیعی نیست.	ملاک نبودن مذهب در سیاست‌ها و اقدامات

ردیف	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	جهت گیری و گرایش متن (عمق سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش های متن (سطح عمق)
۲	«برای انقلاب اسلامی، کمک به مجاهدان اهل سنت سازمان های حماس و جهاد و مجاهدان شیعی حزب الله و امل، به یک اندازه واجب شرعی است و احساس تکلیف می کند» (خامنه ای، ۱۳۹۰.د)	رویکرد یکسان جمهوری اسلامی ایران به جنبش های شیعی و سنی	حمایت یکسان انقلاب از سنی و شیعه
۳	«جمهوری اسلامی ایران از اول نسبت به این مسئله اختلاف مذهبی یک نگاه کاملاً یکسانی داشت. ما با برادران فلسطینی مان که سنی اند همان جور عمل کردیم که با برادران حزب الله لبنان که شیعه هستند عمل کردیم» (خامنه ای، ۱۳۹۰.د)	تفاوت مذهبی نقشی در حمایت جمهوری اسلامی ایران ندارد.	استقامت جمهوری اسلامی ایران بر سیاست عدم تفاوت میان سنی و شیعی
۴	«کمکی که جمهوری اسلامی به برادران خود در دنیای اسلام تا امروز کرده است، اغلب کمکی بوده است که به برادران اهل سنت کرده است» (خامنه ای، ۱۳۹۳.ب)	اهل سنت مخاطب غالب کمک های جمهوری اسلامی ایران	ملاک نبودن مذهب در سیاست ها و اقدامات

بر این اساس می توان ادعا نمود که انقلاب اسلامی، ماهیتی فراگیر دارد و اصولاً نمی توان آن را منحصر به تشیع یا جغرافیای ایران نمود. این ویژگی راه را برای دستیابی به وحدت هموار می سازد.

#### پ. مقابله با اختلاف افکنی دشمنان اسلام

تلاش دشمنان برای ایجاد تفرقه بین اهل سنت و شیعه، سومین مؤلفه اساسی در گفتمان رهبر معظم انقلاب است.

جدول شماره (۳): اختلاف‌افکنی دشمنان در روابط شیعه و سنی

ردیف	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح عمق)
۱	«یکی از ابزارهای همیشه مورد استفاده دشمنان ملت‌های مسلمان برای اختلاف، مسئله اختلافات مذهبی، شیعه و سنی و از این قبیل بوده... این همه نقاط اشتراک را که بین برادران سنی و شیعه هست، کوچک‌کنند، ضعیف‌کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰، ج)	اختلاف مذهبی ابزار دشمنان اسلام برای اختلاف‌افکنی	مقابله با اختلاف‌افکنی و تأکید بر نقاط اشتراک
۲	«یکی از نقشه‌های بزرگ دشمنان ملت ایران، ایجاد تفرقه و شکاف در داخل بوده است؛ به بهانه قومیت، به بهانه مذهب...» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰، الف)	اختلاف‌افکنی مذهبی و قومی نقشه دشمنان در داخل کشور	مقابله با اختلاف‌افکنی دشمنان اسلام
۳	«[دشمنان] برای اینکه اسلام را تضعیف بکنند، یکی از راه‌هایشان همین است که شیعه و سنی را به جان هم بیندازند؛ کشورها را از همدیگر بترسانند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۷، ب)	اختلاف‌افکنی مذهبی ابزار تضعیف اسلام	مقابله با اختلاف‌افکنی دشمنان
۴	«میلیاردها خرج می‌کنند برای اینکه بین مذاهب اسلامی اختلاف بیندازند و دشمنی ایجاد کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۶، الف)	هزینه‌کرد دشمن برای جنگ مذهبی	مقابله با نقشه دشمن در قالب جنگ مذهبی

مستند به تحلیل بالا، کانون اصلی برای تضعیف وحدت، اقدامات دشمنان است که باید به نوعی شناسایی و مدیریت گردند. به عبارت دیگر مداخله خارجی نقش مهمتری در اختلاف شیعه و سنی دارد.

### ت. نقش محوری دین و تربیت دینی

در گفتمان رهبر معظم انقلاب لازم است از ظرفیت‌های دین برای وحدت‌بخشی حداکثر استفاده صورت گیرد. گزارش این محور در جدول زیر آمده است:

جدول شماره (۴): دین و وحدت شیعه و اهل سنت

ردیف	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح عمق)
۱	«من تأکید می‌کنم؛ همین رویه آگاهی‌های دینی و فرهنگی که بحمدالله در پناه به طور بارزی وجود دارد، باید ان شاءالله گسترش و ادامه پیدا کند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰.ج)	لزوم گسترش آگاهی‌های دینی اهل سنت	تقویت بعد دینی اهل سنت
۲	«من به فقیه شافعی یا مقلد شافعی نمی‌گویم بیا حتماً بشو جعفری، شیعه؛ نه، خواست، تحقیق کرد، آمد؛ شد، شد؛ نشد، نشد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰.ب)	جمهوری اسلامی ایران درصدد شیعی سازی نیست.	برتری اسلام بر مذهب
۳	«نظام جمهوری اسلامی که متکی به ایمان و متکی به غیرت مردان مؤمن است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۸.ب)	ایمان مردم تکیه‌گاه جمهوری اسلامی ایران	لزوم تقویت ایمان آحاد جامعه
۴	«هر جا ایمان اسلامی هست، لشکریان جان بر کف نظام اسلامی در آنجا هستند. ایمان عمیق اسلامی یکی از نقاط قوت این مردم است. لذا نظام اسلامی متکی به حمایت این ایمان‌ها و دل‌هاست» (خامنه‌ای، ۱۳۸۱)	ایمان عمیق اسلامی نقطه قوت مردم ایران و مردم نقطه اتکای نظام اسلامی	لزوم تقویت دینداری آحاد مردم
۵	«بسیاری از مردم آنجا {سیستان و بلوچستان} از نظر پوشش فرهنگی و مذهبی و دینی واقعاً محروم‌اند» (خامنه‌ای، ۱۳۷۰)	ضعف پوشش فرهنگی و مذهبی سیستان و بلوچستان	تقویت بعد فرهنگی و مذهبی مردم کشور فارغ از مذهب

تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح عمق)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق سطح)	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	ردیف
تقویت دینداری شیعه و سنی بر اساس مذهب خود	تأکید بر فراهم ساختن مقدمات دینداری مردم از سوی نظام	«بایستی تا آنجا که می‌توانید تلاش بکنید تا ان‌شاءالله در آینده با جزوات، نوشتجات، با سخنرانی، با وارد کردن بعضی از مولوی‌های خوش‌بیان و خوش‌نیت و خوب، این خلاء را پر کنید و این پوشش را برقرار نمایید. چه در مناطق شیعه‌نشین مثل زابل یا بعضی از مناطق بلوچستان و چه در مناطق سنی‌نشین بلوچستان. فرقی نمی‌کند. شما موظفید که برای هر دو این‌ها به فکر باشید» (خامنه‌ای، ۱۳۷۰)	۶
تقویت دینداری اهل سنت بر اساس مذهب خود	وظیفه علماء اهل سنت برای تقویت دینداری و وحدت در میان اهل سنت	«به نظر من دو امر را شما آقایان اهمیت بدهید. امر اول عبارت از تقویت و تبیین و تشریح هر چه بیشتر اسلام برای مردم خودتان... مردم را با احکام دین آشنا کنید. امر دوم تأکید روزافزون بر مسئله وحدت است...» (خامنه‌ای، ۱۳۶۸.ب)	۷
اهتمام به تربیت دینی اهل سنت بر اساس آئین و مذهب خود با رویکرد انقلابی	تأکید بر ممنوعیت شیعه‌سازی اهل سنت	«ما نمی‌گوئیم شما بروید مردم را شیعه کنید. قصد ما از ایجاد این دفتر دفتر نمایندگی ولی‌فقیه در امور اهل سنت سیستان و بلوچستان؛ این نیست که ما برویم سنی بلوچستان را شیعه کنیم. اصلاً این جزء مقاصد ما نیست. ما به قصد کار دیگری رفته‌ایم. هدایت اسلامی، هدایت فکری مردم و استحکام بنیه انقلابی مردم» (خامنه‌ای، ۱۳۷۰)	۸

ملاحظه راهبردی مقام معظم رهبری در تشکیل امت واحده، در موضوع «دین محوری» ارائه شده است. از این حیث، دین اصولاً ماهیتی وحدت‌بخش دارد و از این حیث بین شیعیان و اهل سنت یکپارچگی ایجاد می‌نماید؛ چنانکه اسلام با کم‌رنگ کردن مؤلفه قومیت و جغرافیا امر وحدت اسلامی را میسر می‌سازد. دستیابی به این مهم مستلزم درک دقیق دین و تربیت افراد بر مبنای اصول دینی است.

### ث. توجه به نقش نخبگان و مردم

رهبر معظم انقلاب برای نخبگان، نقش محوری را تعریف و تحقق وحدت قائل هستند که در جدول زیر دلالت‌های آن آمده است:

جدول شماره (۵): نقش محوری نخبگان در وحدت شیعه و سنی

ردیف	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح عمق)
۱	«علمای دین، روشنفکران، نویسندگان، روزنامه‌نگاران، شعرا، ادبا، دانشمندان دنیای اسلام، این وظیفه بزرگ را بر عهده دارند که به مردم، سرانگشتانی را که می‌خواهند در این وحدت اختلال کنند و این رشته مستحکم الهی را از دست مسلمان‌ها بگیرند، معرفی کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۷.ج)	لزوم نقش‌آفرینی علماء و نخبگان در حفظ وحدت اسلامی	مسئول‌سازی علماء و نخبگان شیعه و سنی در قبال مسائل مربوط به اهل سنت و جهان اسلام
۲	«آنها (علماء اسلام) باید با هوشیاری و دقت فراوان و با شناخت شیوه‌ها و طرفندهای فریبنده دشمن، راه نفوذ را بکلی ببندند و فریب دشمن را ناکام کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲.الف)	هوشیاری علماء در برابر نفوذ و نقشه دشمنان	توجه به نقش‌آفرینی علماء در مقابله با دشمنان
۳	«در درجه اول نخبگان سیاسی، دینی و دانشگاهی و نخبگان حوزه‌های علمیه باید به مسئله وحدت را جدی بگیرند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۱.ب)	وحدت وظیفه اول نخبگان در جهان اسلام	توجه نخبگان به نقش‌آفرینی در مسیر تحقق وحدت



ردیف	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح عمق)
۴	«لازم است مردم مومن و بیدار زاهدان و دیگر شهرها در آن استان و همه جای کشور توجه کافی به توطئه دشمنان داشته باشند و با حفظ یکپارچگی و وحدت اسلامی و ملی دشمنان ایران و اسلام را ناکام سازند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۸هـ.)	توجه مردم شیعه و سنی سراسر کشور به توطئه دشمنان	توجه به نقش‌آفرینی مردم در مقابله با نقشه‌های دشمنان
۵	«لازم است علماء و معتمدان اهل سنت در آن استان (سیستان و بلوچستان)، مواضع قاطع خود را در بیزاری از مفسدانی که پیام دفاع از اهل سنت دست به چنین جنایاتی می‌زنند، بار دیگر صریحاً ابراز نموده و مردم را از کید و مکر دشمن آگاه سازند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۸هـ.)	لزوم اعلام بیزاری از جنایت عناصر افراطی از سوی علماء و معتمدان اهل سنت استان سیستان و بلوچستان	نقش‌آفرینی علماء و معتمدان اهل سنت در مقابله با افراط‌گرایی مذهبی
۶	«فرزانگان شیعه و سنی در همه کشورهای اسلامی و عربی باید اغراض پلید دشمنان را در ایجاد و تقویت تروریسم فرقه‌ایی برای همگان تبیین کنند و آنان را از خطر بزرگ فتنه‌های مذهبی که آرزوی بزرگ دشمنان اسلام است، بر حذر دارند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۹هـ. الف)	تبیین نقشه‌های دشمنان از سوی نخبگان شیعه و سنی	نقش‌آفرینی نخبگان شیعه و سنی در مقابله با فتنه‌های مذهبی

مقام معظم رهبری از منظری واقع‌بینانه، بر نقش محوری نخبگان (نظری و عملی) انگشت‌گذارده و تحقق وحدت بین شیعه و سنی را به میزان زیادی در گرو مسئولیت‌پذیری بزرگان ایشان می‌داند.

### ج. حساسیت‌زدایی مذهبی و پایبندی به عقاید

ایجاد وحدت نیازمند آن است که بتوان بین اعتقاد با مبانی و ضرورت‌های همکاری جمع نمود. این موضوع، مؤلفه بعدی گفتمان مقام معظم رهبری را به شرح جدول زیر شکل می‌دهد:

جدول شماره (۶): جمع بین باورمندی و حساسیت‌زدایی در روابط شیعه و اهل سنت

ردیف	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح عمق)
۱	«یک عامل، عامل درونی ماست: تعصب‌های ما، پایبندی‌های ما به عقاید خودمان؛ هر گروهی برای خودش. باید بر این فائق آمد. ایمان به مبادی خود و اصول و عقائد خود چیز بسیار خوب و پسندیده‌ای است؛ اما این نباید از مرز اثبات به مرز نفی و همراه با تعرض و دشمنی و عداوت تجاوز کند؛ عقاید خودشان را هم می‌خواهند حفظ کنند، حفظ کنند؛ اما احترام به دیگران، حدود دیگران، حقوق دیگران و حرمت افکار و عقاید آنها را نگه دارند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۷، ج)	حفظ عقاید در عین احترام به طرف مقابل و عدم نفی دیگران	حساسیت‌زدایی مذهبی با تأکید بر حفظ و پایبندی بر عقاید
۲	«وقتی شما بد و بی‌راه گفتید، دُور او یک حصار کشیده میشود از عصبانیت، از احساسات، و دیگر حرف حق هم برایش قابل تحمل نیست ... وقتی شما فحش دادی، وقتی بدوبیراه گفتی، یک سدّی کشیده می‌شود و این حرف اصلاً شنیده نمی‌شود، گوش نمی‌کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۵، ب)	توهین به مقدسات مانع باز شدن باب گفتگو بین مذاهب	کاهش حساسیت‌های مذهبی و تسهیل روابط اجتماعی شیعه و سنی

در این محور، مقام معظم رهبری ضمن تأکید بر اصل تنوع و تعدد بر نقش مبنایی اخلاق و رعایت قوانین اشاره دارند که وحدت را بر مبنای احترام متقابل شکل می‌دهد؛ الگویی که از پایداری بالایی برخوردار خواهد بود.

### چ. وحدت‌گرایی دینی و سیاست‌ورزی متفاوت

عرصه تدبیر سیاسی متأثر از وحدت است، اما نباید آن را به معنای یکسان‌سازی سیاست‌ها تعریف نمود؛ این مؤلفه در گفتمان رهبر معظم انقلاب به شرح زیر است:

#### جدول شماره (۷): سیاست‌ورزی و وحدت

ردیف	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح عمق)
۱	«اتحاد و اتفاق معنایش این نیست که همه دارای یک سلیقه و یک مذاق باشند؛ اتحاد و اتفاق این است که سلیقه‌های گوناگون در کنار هم بنشینند، دست در دست هم بدهند، منافع ملی را بر اهواء شخصی مقدم بدانند، خودخواهی‌ها را وارد عرصه‌های گوناگون سیاسی و اجتماعی و تعاملات گوناگون نکنند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۷.ب)	معنای اتحاد هم نظر شدن افراد در حوزه‌های مختلف نیست.	حفظ وحدت در جهان اسلام در عین حفظ نظرات و اختلافات
۲	«امروز دنیای اسلام دچار محنت‌های بزرگی است و راه‌حل آن محنت‌ها، اتحاد اسلامی است. وحدت و از اختلافات مذهبی و فکری عبور کردن» (خامنه‌ای، ۱۳۹۵.الف)	وحدت راه‌حل محنت‌های جهان اسلام	تأکید بر وحدت اسلامی و ملاک نبودن اختلافات مذهبی در روابط و مسائل
۳	«ما معتقد به وحدتیم... خدا را سپاسگزاریم که جمهوری اسلامی و ملت ایران توانستند در عمل بین خودشان و برادران مسلمانان از فرق مختلف اسلامی، وحدت و برادری را ایجاد کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۶.د)	تلاش جمهوری اسلامی ایران برای وحدت جهان اسلام	وحدت جهان اسلام راهبرد جمهوری اسلامی ایران

ردیف	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	جهت گیری و گرایش متن (عمق سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش های متن (سطح عمق)
۴	«وحدت یعنی همین که پیروان دو مذهب با هم برادر باشند و احساس برادری کنند نه این که شیعه سنی و سنی شیعه شود» (خامنه‌ای، ۱۳۶۸.ب)	معنای وحدت شیعه شدن سنی و سنی شدن شیعه نیست.	حفظ وحدت و برادری در جهان اسلام در عین حفظ نظرات و اختلافات
۵	«مسئله این نیست که شیعه و سنی عقاید یکدیگر را قبول کنند نه هرکسی عقیده خودش را دارد... مسئله این است که اصحاب عقاید مختلف بایستی به وسوسه دشمن گوش نکنند و به جان هم نیفتند و با هم دشمنی نکنند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۵.ب)	معنای اتحاد هم نظر شدن افراد در حوزه های مختلف نیست.	حفظ وحدت در جهان اسلام در عین حفظ نظرات و اختلافات بدون نفوذ و اثرپذیری از دشمن

از آنجا که عرصه سیاست، حوزه اختلاف ها و تفاوت هاست، مقام معظم رهبری تأکید دارند که اختلاف نظرهای سیاسی نباید اصل وحدت در جهان اسلام را مخدوش یا بی معنا سازد.

#### ح. پرهیز از افراط و توهین

افراط و تفریط، مبادی وحدت را چنانکه در گفتمان رهبر معظم انقلاب آمده، مخدوش می سازد:

#### جدول شماره (۸): افراط گرایی و تخریب وحدت

ردیف	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	جهت گیری و گرایش متن (عمق سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش های متن (سطح عمق)
۱	«تحریک عواطف مذهبی برادران اهل سنت کار بسیار خطا و گناه است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۶)	اشتباه بودن تحریک عواطف مذهبی	ممنوعیت تحریک عواطف مذهبی

ردیف	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح عمق)
۲	«یک عده‌ای خیال می‌کنند اثبات تشیع به این است که انسان به بزرگان مورد اعتقاد اهل سنت و دیگران بنا کند مدام بدویی راه گفتن؛ نه، این خلاف سیره ائمه (علیهم‌السلام) است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۵.ب)	توهین به مقدسات اهل سنت خلاف سیره ائمه (علیهم‌السلام)	ممنوعیت و حرمت توهین به مقدسات اهل سنت
۳	«هیچ کس خیال نکند که گسترش شیعه و اعتقاد تشیع و استحکام ایمان شیعی به این بدوی‌راه گفتن و به این [طرز] حرف زدن است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۵.ب)	گسترش شیعه با توهین به اهل سنت برابر نیست.	ممنوعیت و حرمت توهین به مقدسات اهل سنت
۴	«ما صریحاً گفته‌ایم که با اهانت به مقدسات اهل سنت مخالفیم» (خامنه‌ای، ۱۳۹۴)	مخالفت با توهین به مقدسات اهل سنت	ممنوعیت و حرمت توهین به مقدسات اهل سنت
۵	«خط قرمز از نظر نظام اسلامی عبارت است از اهانت به مقدسات یکدیگر» (خامنه‌ای، ۱۳۸۸.د)	توهین به مقدسات اهل سنت؛ خط قرمز نظام	تعیین اهانت به مقدسات اهل سنت به عنوان خط قرمز نظام و لزوم سیاست‌گذاری در این زمینه
۶	«اهانت به نمادها و شخصیت‌های اسلامی برادران اهل تسنن ما حرام است و به طریق اولی هر چیزی که اخلال در شرافت و هر گونه اتهام به همسر نبی مکرم اسلام باشد حرام است. این موضوع شامل زنان همه پیامبران به ویژه رسول اعظم است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۹.ب)	حرمت توهین به نمادها و شخصیت‌های اسلامی اهل سنت	تعیین اهانت به مقدسات اهل سنت به عنوان خط قرمز نظام و لزوم مقابله و سیاست‌گذاری در این زمینه

شکل‌گیری امت واحده بدون رعایت اصل احترام به دیگران و التزام به اخلاق عملی میسر نیست.

### خ. فقدان نگاه تبعیض آمیز مذهبی

الگو و ساختار وحدت، پیش از هر چیزی از ناحیه سیاست‌ها و اقدامات تبعیض آمیز تهدید می‌شود. این موضوع در جدول زیر بررسی شده است:

جدول شماره (۹): عدم تبعیض و استمرار وحدت

ردیف	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح عمق)
۱	«همه ارکان جمهوری اسلامی ایران موظفند بر اساس معارف دینی و قانون اساسی هیچ‌گونه تبعیض و نابرابری بین ایرانیان از هر قوم و نژاد و مذهبی روا ندارند. ... اجازه ندهند دشمنان این مرز و بوم و خناسان وابسته به آن در این صفت واحد تفرقه افکننده و کارشکنی کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۶.ب)	وظیفه همه ارکان جمهوری اسلامی ایران برای خودداری از هرگونه تبعیض بین ایرانیان	فقدان تبعیض مذهبی، قومی و نژادی در نگاه جمهوری اسلامی ایران
۲	«نظام جمهوری اسلامی محور قضاوتش، اسلام و ایرانی بودن است؛ اسلام و ایرانیت. همه مسلمان‌ها و همه ایرانی‌ها در این نگاه، در محدوده جغرافیایی کشور دارای ارزش هستند. این فکر را نظام جمهوری اسلامی ایران می‌خواهد نهادینه کند. ما وقتی که می‌خواهیم یک ایرانی را به‌عنوان یک ایرانی به حقوق حقه خودش برسانیم، از او سؤال نمی‌کنیم که مذهب و یا حتی دین تو چیست» (خامنه‌ای، ۱۳۸۸.ج)	مسلمان و ایرانی بودن دو ملاک احقاق حقوق ایرانیان	فقدان تبعیض مذهبی، قومی و نژادی در نگاه جمهوری اسلامی ایران در احقاق حقوق ایرانیان

آنچه که ساختارهای مستحکم را متزلزل و آسیب‌پذیر می‌سازد، تبعیض می‌باشد که مقام معظم رهبری بر رفع گونه‌های مختلف آن تأکید داشته‌اند.

### د. تأکید بر اشتراکات در جهان اسلام

از جمله راهکارهای مهم در وحدت‌سازی، برجسته‌سازی اشتراکات است که مقام معظم رهبری بر آن تأکید داشته‌اند:

#### جدول شماره (۱۰): محوریت بخشیدن بر اشتراکات در وحدت شیعه و سنی

ردیف	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح عمق)
۱	«معنای مسابقات بین‌المللی قرآن، اجتماع جمعی از برادران مسلمان از نقاط مختلف دنیا بر گرد قرآن و محور قرآن است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸)	محوریت قرآن در جهان اسلام	توجه به قرآن به عنوان نقطه مشترک مسلمان
۲	«مشترکات ما توحید است. مشترکات ما کعبه است، مشترکات ما وجود مقدس پیغمبر است، مشترکات ما محبت اهل‌بیت است و خیلی از مشترکات دیگر» (خامنه‌ای، ۱۳۹۶.هـ)	وجود مشترکات فراوان در جهان اسلام	توجه به مشترکات جهان اسلام در تقویت وحدت
۳	«قابطه مسلمین، از صدر اول تا امروز محب اهل‌بیت محسوب می‌شوند... پس به وسیله محبت اهل‌بیت می‌شود در میان مسلمین اجماع ایجاد کرد. این را یک محوری قرار داد برای اتحاد و اتفاق مسلمین» (خامنه‌ای، ۱۳۹۶.ج)	محبت اهل‌بیت، پیامبر اعظم، قرآن، کعبه؛ محورهای مشترک و اجماعی در جهان اسلام	توجه به مشترکات جهان اسلام در ایجاد و تقویت وحدت
۴	«وحدت به معنای تکیه بر مشترکات است. ما مشترکات زیادی داریم. میان مسلمانان، مشترکات بیش از موارد اختلافی است. روی مشترکات باید تکیه کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲.ب)	وحدت یعنی تأکید بر مشترکات	تأکید بر مشترکات به جای اختلافات برای تحقق وحدت در جهان اسلام

وجه ایجابی وحدت، توجه به اشتراکات است و این که موارد اختلافی باید در پرتو اشتراکات، تحلیل و مدیریت گردند.

### ذ. تنوع مذهبی به مثابه فرصت

اتخاذ رویکرد مبتنی بر فرصت از ضرورت‌های اولیه ایجاد و استمرار وحدت است که در گفتمان مقام معظم رهبری برجسته شده است.

جدول شماره (۱۱): تنوع مذهبی و ایجاد وحدت شیعه و سنی

ردیف	برداشت از اصل متن (سطح سطح)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح عمق)
۱	«سنت‌های مختلف، آداب و عادات مختلف و استعداد‌های گوناگون و متنوع، یک فرصت است که اجزاء گوناگون این ملت بتوانند یکدیگر را تکمیل کنند. با مراودات درست و با همزیستی و اتحاد کامل. برای ملت ما این یک افتخار است که چنین نگاهی به مسئله تنوع اقوام دارد» (خامنه‌ای، ۱۳۸۸ الف)	رویکرد فرصتی جمهوری اسلامی ایران به تنوعات فرهنگی، قومی، مذهبی	تنوع مذهبی در جمهوری اسلامی ایران به مثابه یک فرصت برای نظام

با وجود تلاش دشمن برای تبدیل تنوع مذهبی در اسلام به یک گسست تهدیدآمیز، رعایت اصول بیان شده، می‌تواند آن را به یک فرصت تبدیل کند.

### ۴-۲. تحلیل عمیق‌تر گفتمان مقام معظم رهبری در حوزه اهل سنت

بررسی گفتمان رهبر معظم انقلاب در حوزه اهل سنت نشان می‌دهد، مفهوم محوری این گفتمان، امت واحده و بالتبع دیگر هویتی آن، یعنی نظام سلطه و استکبار است. بر این اساس می‌توان سایر مؤلفه‌های گفتمان را حول دوگانه امت اسلامی و نظام سلطه سامان داد. یافته‌های جداول پیش را می‌توان از حیث محتوایی، دربردارنده مفاهیم و مقولات وحدت‌بخش زیر ارزیابی کرد:

#### الف. فراگیری انقلاب اسلامی

انقلاب اسلامی ایران پیش از آنکه یک انقلاب شیعی باشد، یک انقلاب مبتنی بر اسلام



است بنابراین علاوه بر اینکه بر امت واحده تأکید ویژه دارد، مقوله مذهب را ملاک سیاست‌ها و اقدامات آن در سطح داخلی و خارجی قرار نداده و اسلام ملاک اقدام برای جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌رود. بنابراین در نگاه دینی ملاک امت واحده است و مقوله تنوعات مذهبی به عنوان یک اصل مبنای عمل قرار نگرفته است زیرا از سوی دیگر قرآن، تنوع را پذیرفته و تقوا را مبنای برتری آحاد جامعه نزد خداوند معرفی نموده است (حجرات / آیه ۱۳). پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) نیز بر همین اساس عرب و عجم بودن یا سفید و سیاه بودن را عامل برتری ندانسته و بر عامل تقوا تأکید دارد (مفید، ۱۴۱۴ق، ص. ۳۳۷).

#### ب. انسجام بخشی دین

دین در کلام رهبر معظم انقلاب، محوریت ویژه دارد زیرا دین عامل اصلی یکپارچگی و وحدت ایرانیان و دینداری مردم نقطه اتکای نظام اسلامی محسوب می‌شود بنابراین ضمن تقویت بعد دینی آحاد جامعه از جمله اهل سنت، تربیت دینی اهل سنت بر اساس آئین و مذهب خود فارغ از مذهب مورد توجه سیاست‌گذاران قرار گیرد. نکته قابل توجه تقویت بُعد دینی اهل سنت بر اساس مذهب آنان است که برخی از محققین به دلیل وجود امکان حرکت به سوی افراط در برخی از مذاهب وجود دارد، با این رویکرد موافق نیستند در حالی که تحلیل گفتمان رهبر انقلاب با توجه به رویکرد ایشان در سایر حوزه‌ها به ویژه رویکرد به جریان‌های تکفیر، نشان می‌دهد که مذاهب اهل سنت در ایران جنبه‌های افراطی نداشته و مؤلفه‌های افراطی موجود از خارج مذاهب بر آنها تحمیل شده است بنابراین اگر اهل سنت ایرانی در حوزه مذهب بومی باشند، تقویت بُعد دینی و مذهبی آنها نه تنها به تقویت اتصال آنها به نظام کمک خواهد کرد بلکه می‌تواند جمهوری اسلامی ایران را به عنوان مرجع جهان اسلام در حوزه اهل سنت نیز نماید. در ضمن باید توجه نمود که تکفیر و سکولاریسم دو تیغه یک قیچی هستند که اسلام ناب را تکه تکه می‌نمایند بنابراین ترویج سکولاریسم در جهان اسلام به عنوان یک راهبرد، در چارچوب گفتمان رهبر معظم انقلاب پذیرفته شده نخواهد بود.

### پ. نفی دشمنی و اختلاف

اگر دوگانه هویتی در گفتمان رهبر انقلاب را مورد توجه گیرد، باید با راهبرد دشمن در جهان اسلام یعنی اختلاف‌افکنی از طریق تفاوت‌ها و اختلافات مقابله نمود. به تعبیر قرآن، یکی از آثار همراهی با دین، دوری از تفرقه است: «خدا شرع و آیینی که برای شما مسلمین قرار داد حقایق و احکامی است که نوح را هم به آن سفارش کرد و بر تو نیز همان را وحی کردیم و به ابراهیم و موسی و عیسی هم آن را سفارش نمودیم تا دین خدا را بر پا دارید و از تفرقه و اختلاف پرهیز نمائید» (شوری / آیه ۱۳). بر همین مبنا تأکید قرآن کریم بر عدم تفرقه و نزاع نیز برای جلوگیری از شکست در برابر دشمن بوده است: «هرگز راه اختلاف و تنازع نیویید که در اثر تفرقه، ضعیف شده و قدرت و عظمت شما نابود خواهد شد» (انفال / آیه ۴۶).

### ت. مسئولیت جمعی

در این بین، حفظ وحدت در جهان اسلام به عنوان یک راهبرد، نه تنها از سوی دولت‌ها، بلکه باید از سوی علماء و نخبگان شیعه و سنی، با روش‌های مختلف به‌ویژه مقابله با با نقشه‌های دشمنان از جمله فتنه‌ها و افراط‌گرایی مذهبی محقق گردد. نقش بی‌بدیل علماء در هدایت جوامع خود به سوی وحدت بسیار دارای اهمیت است. توجه آنها بر مقوله وحدت حول نقاط اشتراک میان مسلمانان در گسترش این رویکرد مؤثر خواهد بود.

### ث. پرهیز از افراط و تفریط

یکی از بسترهای افراط‌گرایی وجود حساسیت‌های مذهبی در جوامع است که باعث می‌گردد افراد به دنبال نفی عقاید سایر مذاهب و توهین به مقدسات یکدیگر باشند در حالی که می‌توان بدون عدول از عقاید خود باب گفتگو را با سایر مذاهب باز نمود. این موضوع در حوزه وحدت نیز به عنوان مبنا مورد پذیرش قرار گرفته است. در واقع وحدت در جهان اسلام به معنای کنار گذاشتن عقاید طرفین نیست بلکه به معنای امکان گفتگو در عین حفظ عقاید است تا از نفوذ دشمنان اسلام جلوگیری به عمل آید. این موضوع یکی از راهبردهای اساسی جمهوری اسلامی ایران در حوزه اهل سنت محسوب می‌شود. در ضمن یکی از نمونه‌های بارز، محوریت وحدت در راهبرد

جمهوری اسلامی ایران، تأکید بر ممنوعیت اهانت به مقدسات اهل سنت لزوم مقابله با آن در گفتمان رهبر معظم انقلاب است. در قرآن بر عدم توهین به مقدسات سایرین تأکید ویژه کرده است: «و شما مؤمنان به آنچه مشرکان غیر از خدا می‌خوانند دشنام ندهید تا مبدا آنها از روی ظلم و جهالت خدا را دشنام دهند. این چنین ما عمل هر قومی را در نظرشان زینت داده‌ایم» (انعام / آیه ۱۰۸) بر اساس قیاس اولویت می‌توان گفت که توهین به مقدسات فرق اسلامی نیز شامل این ممنوعیت می‌شود و از منظر دین این نوع رفتار به هیچ وجه پذیرفته شده نیست. نه تنها از منظر دین، توهین جایگاهی ندارد، بلکه اصل بر رفتار همراه با رافت اسلامی با مذاهب اسلامی و رویکرد غیر تبعیض‌آمیز با سایر فرق اسلامی است که در گفتمان رهبر انقلاب به صراحت دیده می‌شود. رهبر معظم انقلاب علاوه بر اینکه رویکرد فرصت‌محوری به اهل سنت دارد، اعتماد به اهل سنت را مبنای گفتمان خود قرار داده است.

### ج. فرصت‌سازی

جمهوری اسلامی ایران از نظر راهبردی به تنوع مذهبی از دریچه فرصت می‌نگرد زیرا اهل سنت در جهان اسلام اکثریت هستند بنابراین برای ارتباط با جهان اسلام می‌توان از ظرفیت اهل سنت بهره گرفت. بر این اساس می‌توان الگوی تحلیلی امت واحده در اندیشه مقام معظم رهبری را به شکل زیر و بر پایه یازده رکن، ترسیم نمود:

تصویر شماره (۱): نقشه معنایی گفتمان رهبر معظم انقلاب پیرامون اهل سنت



منبع: (یافته‌های تحقیق)

### نتیجه‌گیری

جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک نظام مبتنی بر دین، در حوزه گفتمان نیز باید این مقوله را مورد توجه قرار دهد. رهبران انقلاب به عنوان یک فقیه جامع‌الشرایط ضمن شناخت دقیق اسلام، بازتاب آن را در حوزه‌های مختلف گفتمانی بروز داده‌اند. یکی از حوزه‌های مهم در شرایط سیاسی و امنیتی منطقه غرب آسیا، مقوله مذاهب اسلامی است. سوءاستفاده نظام سلطه از ابزار مذهب برای ایجاد اختلاف در جهان اسلام، ضرورت توجه عالمانه به این حوزه را نشان می‌دهد. برای نیل به یک سیاست‌گذاری دقیق در این حوزه جهت مقابله با نقشه‌های دشمنان جهان اسلام و بهره‌گیری از ظرفیت مذاهب اسلامی در تقویت جایگاه جمهوری اسلامی ایران در جهان اسلام و

تقویت همبستگی ملی و حرکت به سوی توسعه، نیاز به در اختیار داشتن گفتمان در این حوزه است. بر این اساس برای این مهم لازم است گفتمان رهبر معظم انقلاب را در حوزه اهل سنت را شناسایی نمود و با شناخت دقیق از مؤلفه‌ها و ابعاد آن و نوع تفسیر معظم له از هر یک از مؤلفه‌ها گام اساسی برای سیاست‌گذاری مؤثر برداشت. در گفتمان رهبر معظم انقلاب، مؤلفه‌هایی مانند دین‌محوری، امت واحده و نظام سلطه دارای جایگاه ویژه هستند و سایر ابعاد بر مبنای آنها شکل می‌گیرند. بررسی برخی اظهارنظرات محققان و کارشناسان در این حوزه، از دور بودن کارشناسان و بعضاً مدیران از گفتمان رهبر انقلاب در حوزه اهل سنت دارد. این مقاله تلاش کرد قدم کوچکی در راستای غبارزدایی از این گفتمان بردارد.

### کتابنامه

- قرآن کریم.
- اسحاقی، حسین (۱۳۸۶). *اتحاد ملی و انسجام اسلامی در سپهر فکری امام (رحمة الله علیه) و رهبری*. تهران: مشعر.
- افرام البستانی، فواد (۱۳۷۰). *المنجد الابیجدی* (رضا مهیار: مترجم). تهران: نشر اسلامی.
- برازش، علیرضا (۱۳۹۳). *وحدت و همگرایی از منظر آیت الله العظمی سید علی خامنه‌ای*. تهران: امیرکبیر.
- بشیر، حسن (۱۳۸۸). «گفتمان خاورمیانه‌ای جمهوری اسلامی ایران»، *دوفصلنامه دانش سیاسی*. ۱(۹)، ۵۹-۹۱.
- بشیر، حسن (۱۳۸۹). *خبر؛ تحلیل شبکه‌ای و تحلیل گفتمان*. تهران: دانشگاه امام صادق (علیه السلام).
- بشیر، حسن (۱۳۹۲). *رسانه‌های بیگانه: قرائتی با تحلیل گفتمان*. از: *مجموعه تحلیل گفتمان رسانه‌های جهان* (کتاب سوم). تهران: سیمای شرق.
- بشیر، حسن و حاتمی، حمیدرضا (۱۳۸۸). «مطالعه مقایسه‌ای رویکردهای انتخاباتی: تحلیل گفتمان سرمقاله‌های جمهوری اسلامی و کیهان درباره دومین مرحله انتخابات مجلس هشتم»، *فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی*. ۱۶(۵۷)، ۹۳-۱۱۴.
- بشیر، حسن و حاتمی، حمیدرضا (۱۳۹۲). «تحلیل گفتمان سرمقاله‌های کیهان، اطلاعات و جمهوری اسلامی، درباره حوادث پس از انتخابات دهم ریاست جمهوری اسلامی ایران (از ۲۳ خرداد تا ۳۱ تیر ۱۳۸۸)»، *فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست*. ۶(۳۶)، ۸۸-۶۱.
- تسخیری، محمدمهدی (۱۴۲۹ق). *تقریب المذاهب و توحید المواقف من کلام الامام الخامنئی*. تهران: مجمع تقریب مذاهب اسلامی.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۵). *ولایت فقیه؛ ولایت فقاهت و عدالت*. قم: اسرا.
- راغب اصفهانی، حسین (۱۳۸۸). *ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن* (سیدغلامرضا خسروی حسینی: مترجم). تهران: مرتضوی.
- صادقی‌زاده، کسری (۱۳۹۷). «الزامات سیاست‌گذاری فرهنگی اقوام؛ راهبردهای برگرفته از اسناد بالادستی و دیدگاه‌های ذینفعان (مطالعه موری قوم کرد)»، *فصلنامه راهبرد فرهنگ*. ۲(۴۲)، ۸۷-۱۲۲.
- عبدی‌پور، حسن (۱۳۹۳). «بازخوانی گفتمان تقریب در اندیشه سیاسی امام خمینی و مقام معظم رهبری»، *فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی*. ۳(۱۰)، ۱۵۱-۱۶۶.

فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۱۰). کتاب العین. قم: نشر هجرت.  
معین، محمد (۱۳۶۳). فرهنگ فارسی. تهران: امیرکبیر.  
مفید، محمد بن محمد بن نعمان (۱۴۱۴ق). اختصاص. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه.  
میرفخرائی، تژا (۱۳۸۳). فرآیند تحلیل گفتمان. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.  
هوشنگی، حمید (۱۳۹۶). تنوع قومی در جمهوری اسلامی ایران: راهبردها و سیاست‌ها. تهران: دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

### منابع اینترنتی

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۶۸، الف). بیانات در دیدار اқشار مختلف مردم. در آدرس:  
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2194>  
خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۶۸، ب). بیانات در دیدار جمعی از علمای اهل سنت. در آدرس:  
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2237>  
خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۰). بیانات در دیدار روحانیون دفتر نمایندگی ولی‌فقیه در امور اهل سنت. در آدرس:  
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2512>  
خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۱). بیانات در دیدار مردم زاهدان. در آدرس:  
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3166>  
خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۵، الف). بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در همایش کنفرانس وحدت اسلامی. در آدرس:  
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3347>  
خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۵، ب). بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در هم‌اندیشی علمای اهل تسنن و تشیع. در آدرس:  
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3375>  
خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۶). بیانات در دیدار کارگزاران حج. در آدرس:  
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3410>  
خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۷، الف). بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی. در آدرس:  
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3424>  
خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۷، ب). خطبه‌های نماز عید سعید فطر. در آدرس:  
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3902>  
خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۷، ج). بیانات در دیدار مسئولان نظام. در آدرس:  
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=6022>  
خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۸، الف). بیانات در جمع مردم استان کردستان در میدان آزادی سنندج. در آدرس:  
<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=6642>  
خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۸، ب). بیانات در مراسم مشترک نیروهای مسلح استان کردستان. در

آدرس: <http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=6913>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۸.ج). *بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار برگزیدگان استان کردستان*.

در آدرس: <http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=6820>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۸.د). *بیانات در دیدار مردم سقز*. در آدرس:

<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=6952>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۸.ه). *پیام تسلیت در پی حادثه خونین تروریستی در زاهدان*. در

آدرس: <http://farsi.khamenei.ir/message-content?id=7021>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۹.الف). *پیام تسلیت در پی هفتمین روز شهادت جمعی از مردم مؤمن*

*زاهدان*. در آدرس: <http://farsi.khamenei.ir/message-content?id=9770>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۹.ب). *صدور فتوا در پاسخ به نامه علمای احواء عربستان*. در آدرس:

<http://english.khamenei.ir/news/3905/Ayatollah-Khamenei-s-fatwa-Insulting-the-Mother-of-the-Faithful>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۰.الف). *بیانات در حرم مطهر رضوی*. در آدرس:

<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=11804>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۰.ب). *بیانات در جمع روحانیون شیعه و اهل سنت کرمانشاه*. در

آدرس: <http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=17659>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۰.ج). *بیانات در اجتماع مردم گیلان غرب*. در آدرس:

<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=17568>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۰.د). *خطبه نماز جمعه تهران*. در آدرس:

<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=18923>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۱.الف). *انتصاب حجت‌الاسلام والمسلمین اراکی به سمت دبیرکلی*

*مجمع تقریب مذاهب اسلامی*. در آدرس:

<http://farsi.khamenei.ir/message-content?id=20403>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۱.ب). *بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت*

*اسلامی*. در آدرس: <http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=21969>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۲.الف). *بیانات در اجلاس جهانی علما و بیداری اسلامی*. در آدرس:

<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=22405>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۲.ب). *بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت*

*اسلامی*. در آدرس: <http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=25056>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۳.الف). *بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در کنگره جهانی جریان‌های*

*افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام*. در آدرس:

<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=28278>



خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۳.ب). *بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان بیست و هشتمین کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی*. در آدرس:

<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=28622>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۴). *بیانات در دیدار اعضای مجمع جهانی اهل بیت (علیهم‌السلام) و اتحادیه رادیو و تلویزیون‌های اسلامی*. در آدرس:

<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=30524>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۵.الف). *بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت عید غدیر*. در آدرس:

<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=34429>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۵.ب). *بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی*. در آدرس:

<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=35186>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۶.الف). *بیانات در دیدار کارگزاران حج*. در آدرس:

<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=37254>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۶.ب). *پاسخ رهبر انقلاب به نامه مولوی عبدالحمید*. در آدرس:

<http://sobhe-no.ir/newspaper/print/314/4/12155>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۶.ج). *بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در اجلاس محبان اهل بیت (علیهم‌السلام) و مسئله تکفیری‌ها*. در آدرس:

<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=38302>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۶.د). *بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی*. در آدرس:

<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=38427>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۸). *بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در مسابقات بین‌المللی قرآن*. در آدرس:

<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=42253>